

EL PRIMER CABARET DE BARCELONA. HISTÒRIA DEL *BAR DEL CENTRO*.

Visió general

Al costat de la Llibreria Francesa de la Rambla del Mig hi ha actualment una lleteria. Anys enrere hi hagué un bar: el *Bar del Centro*.

Oi que el nom no us diu res? No obstant, té un valor. El *Bar del Centro* fou el primer cabaret de Barcelona on es ballaren tangos i s'ensumà cocaïna. Fou també el refugi, el baluard dels darrers bohemis que existiren al país. Alguns d'aquests són avui personatges gairebé importants.

Heus ací el bar. Com tots. Taules a fora i a dins; un taulell i un armari amb ampolles al fons. Pareds blanques com a molts bars. A l'esquerra del taulell, la "pastera", ço és, la taula de set i mig, encabida en un quarto sobrer. Amo i cambriers amb jaqueta blanca, el tovalló al braç. Però aquest tenia un secret. Un soterrani humit, que no servia per a res. L'amo a fi de treure'n profit, el disfressà de cabaret. La pensada li fou suggerida pels intel·lectuals de la casa. S'hi baixava per una escala fosca. Herba i un rètol a l'entrada: "*Au fond de la mer*". Al sostre uns parracs de guix atapeïts de bombetes de colors; en un racó, un piano desafinat. Tot plegat, trist. Feia pudor de romàtic. En Fontdevila¹ deia que figurava el quadro submarí dels *Sobrinos del Capitán Grand* fet per un aficionat.

En aquest soterrani o cabaret es reunien o, millor dit, hi vivien, perquè gairebé no se'n movien mai, una pintoresca colla de bohemis. Era una època en la qual les mongetes s'havien de dibuixar al marbre de la taula i unes sabates noves eren una utopia.

Heus ací la colla: L'Amichatis², En Fontdevila, En Pal³, el que firma, En Lluís Capdevila⁴ i el monocle, l'Iribarne, En Tomàs⁵, en Susanna, En Plató Peig⁶, el pintor Gausachs⁷, En Domingo, En Requesens de Sarrià, En Salvat-Papasseit i un sabater que es deia Mas al qual li va venir d'un través de dit de no deixar-hi l'establiment. D'aquest grup sortiren els exaltadors literaris del districte cinquè. Entorn del grup, uns propagandistes radicals de tercer o quart ordre, que no comptaven. Visites assídues: En Montero, un brillant descomunal que va dur d'Amèrica i el "puro" amb faixa; l'acompanyaven sempre els actors Martínez i Pedrola. En Julio Antonio, En Viladrich, vestit de pagès de Fraga, la barretina vermella al cap, com una cresta de pollastre. En Gustavo de Maeztu, que explicava uns drames i fulletons esgarrifosos.

Érem una pinya a part. Malgrat la crisi crònica de moneda que ens caracteritzava, l'amo ens tenia consideracions. Érem els intel·lectuals de la casa i la hi adornàvem; i, qui sap, potser el dia de demà seriem unes eminències.

El cabaret era molt democràtic. S'hi podia anar gairebé en cos de camisa i les espadnyes a retaló. La concurrència, aristocràtica, com és de suposar. Veïnes del carrer de Sant Ramon i voltants, noies que volien descarrilar, però no sabien les tresqueres - pobretes, cercaven una orientació, un camí -, i les trobaven, ja ho crec, mitjançant unes mitges regalades oportunament o uns quants cafès amb llet administrats amb diplomàcia. Aprenien a pintar-se els ulls, les cares i els llavis. En saber-ne, ja es consideraven "cocottes" d'esdevenidor. Unes volien ésser estrelles rutilants de music-hall; altres, amb més sentit pràctic, procuraven obtenir una col·locació de papallona, o el que es presentés, a qualsevol cafè concert.

¹ Manuel Fontdevila Cruixent (1887-1957), nascut a Granollers. Autor d'obres de teatre musical i periodista. Format al "Papitu" i "La Publicidad". Des de 1927 fou director de "El Heraldo" de Madrid, de línia declaradament antimonàrquica i republicana. S'exilià en 1939 i morí a l'Argentina.

² Josep Amich i Bert (1888-1965), comediògraf i periodista.

³ Germà petit del pintor Enric Pascual Monturiol. També era dibuixant i signava amb aquest pseudònim de "Pal".

⁴ Lluís Capdevila i Vilallonga (1893-1980), periodista, dramaturg i novel·lista. S'exilià a França en 1939.

⁵ Joan Tomàs i Rosich (1892-1968), periodista i crític de teatre i varietés. S'exilià a França i després a Mèxic.

⁶ Plató Peig, segons Just Arèvalo fou "el darrer bohemí barceloní"

⁷ Josep Gausachs (1889-1959), deixeble de Nonell i Mestre i company a París de Picasso, Utrillo, Gris, Modigliani, Braque. S'exilià a República Dominicana després de la guerra civil.

D'aquestes, les dues més notables foren la Margot i la Mary. Començaren per venir al cabaret d'esquitllentes. Com que es divertien, s'hi quedaren a tot estar. La Margot avui és una gran entretinguda; la Mary fa de llevadora. Ací aprengueren les beceroles de la galanteria tot alimentant-se de cafè amb llet. La Mary era de la broma; la Margot es posava tràgica.

De tant en tant hi venien eminències autèntiques. El concurrent profà es quedava bocabadat. ¿Què hi veien amb aquests esparracats que no tenien ni un ral? La Fornarina⁸, la Tórtola València⁹. A aquesta un admirador li afanà una sabata, en un rapte d'entusiasme. Era una sabata adornada amb brillants autèntics. D'empenyorar-la n'hauria tret moltes pessetes. Però es tractava de fer literatura. La hi tornà. També hi venia la Turcy. Aquesta, però, ja estava acostumada a rodar pels sots de Montmartre i no s'hi trobava estranya.

Gent tèrbola o misteriosa. Un príncep egipci, que tenia més d'espia alemany que d'altra cosa. Un domador de puces, En Quevedini, que havia seguit tot el món meravellant reis i *marajàs* i es trobava a la darrera pregunta. El Príncep de Cuba famós, de l'Excelsior, i un espartenyer de Sans, que feia de ballarí; es llevava a les dues de la matinada per a complir. Cotxers que esperaven la sortida del Liceu i algun xofer escadusser.

Al cabaret s'hi celebrà el sopar commemoratiu del primer Saló d'Humoristes de Barcelona, al qual vingué a predicar el crític madrileny, José Francés. Fou un sopar èpic. Hi hagué pedregades de rosegons dedicades a l'organitzador del Saló, i altres excessos.

L'Esteve i En Daniel, amo i cambrer, respectivament

L'Esteve. Era un "chef-d'oeuvre". No tenia el sentit de la comptabilitat. En canvi, era un faldiller. En veure'n de noves perdia els estreps. Volia ésser primer que tots. Hagué de traspassar l'establiment. Ara fa de corredor de joies.

En Daniel. Un home deliciós. Era "corrido". Parlava papissot. Va treure la rifa i s'emancipà. Determinà gastar-se'ls. Va comprar una dona per ell tot sol al carrer d'Arrepentides; llogà un auto, també per ell tot sol, i anà a fer un tomb per Mallorca. Creia de bona fe que a l'illa no hi havia autos. En ésser-hi no en vulgüeu més de barrila. Feia excursions i tecs. En passar per un poblet, tirava moneda a les criatures.

-Don Daniel, el almuerzo está servido! – amb una reverència de propina.

-La cama ya está hecha, Don Daniel. ¿Se le ofrece algo al señor?

Exigia molt respecte per la senyora. El seu pas per l'illa va deixar un rastre d'enlluernament. En acabar-se la moneda, va agafar de nou el davantal.

L'Esteve i En Daniel eren els puntals de l'establiment. Compteu com devien anar els ingressos.

Els toreros

Al bar hi havia, ja ho hem dit, una taula de set i mig. Al pis de dalt, al costat del taulell, en un quarto sobrer. Els toreros s'instal·laren a prop, es comprèn. Quan no hi havia corrides, torejaven morts. Així anaven tirant. Era la seva taula de salvació.

En Picolín, un personatge important. "Croupier", infectat de literatura. Era menut i anava molt

⁸ Nom artístic de la cupletista Consuelo Bello.

⁹ La ballarina i musa d'artistes i poetes Carmen Tórtola Valencia.

mudat. Llegia molt i tenia una flaquesa per l'Anatole France. No podia sentir parlar d'Insúa, de Mata o de Répide, perquè se li encenien les sangs i hauria trabucat la pastera. Era la salvació dels toreros i el nostre mecenes

- *Picolín...*

- *Ja no tens diners?*

- *No.*

- *Espera el meu torn.*

En ésser-hi pagava postures imaginàries. Així ens ajudava. N'estava content. Als toreros els afavoria, però ho feia de mala gana.

Entre aquests hi havia En Liñán, un picador que picant era una puça i rebent patades un as. Dels sis dies de la setmana, set anava coix i repençant-se al gaiato. Era andalús. Als toros, en veure'l, se'ls segaven les cames. Un tal Valentín, de la Barceloneta, que no deia mai res i rodava el cap en sentir les bravates del seu companys, era banderiller i clavava les banderilles als toros més grossos que es torejaven. El Metralla, un altre banderiller d'anomenada, petit com una baldufa, que tenia la mania del menjar. Per un àpat era capaç de fer set hores de camí. El Cerrajillas, banderiller de corrides formals. Els dies de feina treballava a la fàbrica de cadires que l'Alcalà, empresari de les Arenes, tenia al carrer Nou. En Pagès, avui organitzador de corrides goyesques. El Sacas, cap de la quadrilla, que treballava a les "becerrades" de la Plaça de la Barceloneta, *Torero cómico-bailable*, que *cura la neurastenia*, segons deien els programes. En Sugrañes, avui "produceur" de "revues" (aquestes paraules es pronuncien tal com s'escriuen), aleshores torejador modest, a les "becerrades" feia de *hombre alfalfa*. Ço és, l'embolicaven amb una bala d'alfals tendre. Sortia el toret i rosegava l'herba. Així que a l'home li sortien les cames, havia de fugir, si de cas volia evitar les carícies de la bestiola.

En pujar de categoria torejà a Vic, a Palma, a Felanitx, a Inca i altres llocs, com a matador. Curses de torets sense picadors. Els diaris deien que era *valiente y temerario*. Hom sospitava que les ressenyes les escrivia ell mateix.

Una "cogida" en un dit, el qual li quedà enrampat. Es retirà de la *profesión*. Gràcies a això, avui a Barcelona comptem amb un "produceur" com ell.

Tot i l'ofici, però, En Sugrañes ja sentia feblesa per la literatura. S'interessava per la darrera novel·la de Baroja, feia cuplets per les artistes del difunt *Alcázar Español* i una revista setmanal, *Toros y Music-Halls*. Tot això és un símptoma. Era un acompanyant assidu de l'Amichatis, al qual creia un geni.

Els bohemis

Al soterrani ocupàvem la taula del recó. Fèiem una barreja bigarrada. S'armaven unes discussions que ensorraven la casa, En Fontdevila era el cap de colla per dret propi. Tenia un enginy extraordinari i un gran aplom. Era home de recursos. Feia d'assessor de l'amo. Aquest deia així: "Hi veu molt clar".

En Plató Peig era un dels homes més pintorescos de la casa. Havia arribat d'Amèrica. Tenia "pesos". Anava molt mudat, Un vestit de quadres llampant. Dalt del vestit un cap vermell com una pastanaga i uns ulls blaus, lluent com agulles de picar. Era cridaner i armava uns escàndols

formidables als toreros. Després s'abandonà. Havia dut una sabata i una espadenya alhora.

Una vegada li aplicaren una injecció de 914; el que l'hi donà, va recomanar-li que s'allités perquè li produiria febre. A la matinada comparegué al bar indignat, i amb la gana formidable que desvetllen els compostos arsenicals:

- M'han enredat com un *xino*! En lloc de 914 m'han clavat una injecció de *Cinzano*!

Havia dormit de les maneres més estranyes. Repenjat per les parets, al carrer, aguantant-se amb una corda, al carrer del Cid. Feia versos sobre-realistes. Va morir rosegat de misèria i cocaïna.

En Lluís Capdevila i el monocle. Vivia al bar a base de cafè amb llet. Duia una capa francesa que li venia llarga. En caminar semblava que volés. Una gran cabellera romàntica i un gran xamberg. Els dies de solemnitat es posava una corbata negra, estil Espronceda, enganxada amb agulles. Si torçava el coll li queien a grapats. *Muy siglo XVIII*. La seva literatura, sentimental i romàntica, s'adeia amb el tipus i l'alternava amb unes soflames revolucionàries que sortien a *Los Miserables* –un setmanari radical en el qual escrivien, entre altres, En Samblancat i En Salvat-Papasseit-, les quals soflames li valgueren els honors de la presó. Hi féu temporada. En sortir-ne no el coneixíem. S'havia engreixat.

Fumava unes pipes descomunals, de les quals sortia una fumera negra, de xemeneia de fàbrica, i una fortor estranya.

-*Què cremeu aquí* –li digué En Fontdevila-, *coc o alzina? Home, això no és una pipa, és una bòbila*.

De tant en tant desapareixia. Durant uns dies no el veia ningú. En tornar venia endreçat, polit. Un gran clavell al trauc i diners. Es comprava sabates de xarol amb la cama de gamusa blanca, pots d'essència cars, prenia *pernods*. En venir-li un exaltament sentimental cridava:

- *Em vui emborratxar de carn d'olla!*

L'Amichatis, era l'autor predilecte del districte cinquè, i aleshores *ecoista mordaz* d'*El Dia Gráfico*, que havia començat a sortir feia poc. Hom el tenia per geni i ell hi venia bé, i procurava aprofitar-se'n entre les senyores. Tenia, però, el defecte d'*encarinyar-s'hi*. Aleshores aquelles li perdien el respecte. Les "liaisons" degeneraven en un seguit de drames. Vivia a la Bonanova, amb la família. Però es distreia d'anar-hi, sobretot si tenia diners. A l'hivern, com que feia fred, no es canviava els mitjons. Se'ls posava un damunt de l'altre. Havia arribat a dur-ne sis.

I En Fontdevila. Aquest era un monument. Bohemi, una mica per literatura i un bon tros perquè les circumstàncies fan l'home. Però el noi de bona casa, traspuava. En disposar d'una quantitat, sortia el bon vivent, gustador de comoditats supèrflues. Baixà de Granollers a Barcelona a estudiar per metge i ensopegà amb l'Amichatis. Una ensopegada torça la vida d'una persona. S'infectà de literatura. Amb l'Amichatis devingueren inseparables. Anaven a no estudiar, de nits. En Fontdevila fou un gran col·leccionista de carabasses. Anava amb xamberg, un gran clavell vermell a la solapa, i un cigar a la boca. Era simpàtic. A les dones, però, els feia un cert respecte. I era perquè tenia un cert aire de domador. Va tenir un estanc al moll i se'l va fumar tot amb l'Amichatis. Una vegada, per Carnaval, es va disfressar. No tenia a mà, però, res a propòsit. Agafà un tros de paper de bobina del diari, s'hi féu imprimir unes lletres que deien: *Nada, nada, s'ha de fer broma*, i se'l posà al barret. Així es passejà per tot Barcelona.

En Montero, arribat feia poc d'Amèrica. Tenia aires de milionari autèntic. Aires, només. Un cigar formidable a la boca, i un anell amb un diamant més formidable que el cigar, a la mà. De tant en tant li desapareixia. Havia anat d'excursió. Feia les revistes *Arriba el telón* i *Abajo el telón* al Nou. Tenien molt d'èxit, tot i que eren la repetició d'una altra que ja feia per aquests mons de Déu abans de marxar a Amèrica, anomenada *De Enero a Enero*. Explicava xistos, "camelos" i cultivava la simpatia. Els ha repetit tota la vida. El primer de riure'ls era ell mateix, igualment que era ell mateix el primer de trobar bones les seves comèdies.

Els altres érem poca cosa. No fèiem res de particular. No val pas la pena que hi perdem el temps.

Amb el temps el bar va decaure. Se n'havien obert d'altres de més luxosos, que no feien fortor d'humitat i en els quals hi havia dones boniques. L'*Excelsior*, inaugurat feia uns mesos, es trobava a l'apogeu. El pobre *Bar del Centro*, que conservava el seu aire democràtic, arplegava les escorrialles dels altres. L'Esteve el traspàs. Amb el traspàs féu la ganyota final.

Desaparegut el bar o cabaret, desaparegueren els bohemis. Uns per ací, altres per allà; la gran escampadissa. Talment com un niu de rates en ésser descobert i esbandit a cops d'escombra.

“Mirador”, 33, 12-9-1929

Del llibre 'Bohemis, pistolers, anarquistes i altres ninots' de Jaume Passarell (A Contra Vent)

GANGSTERISME SOCIAL A BARCELONA

Els gàngsters dels Estats Units, als quals coneixem a través de les pel·lícules, sembla que són una gent que viuen damunt el país com damunt una barricada, a l'aguait, com el caçador furtiu, esperant que passi distret el fill d'un potentat, per segrestar-lo i obligar el pare a lliurar una indemnització important; o bé, barallant-se a trets amb un exèrcit de policies, veure de fer passar un carregament de begudes prohibides.

El gàngster és tot un senyor; àdhuc un senyoràs, almenys d'aspecte; va molt ben abillat, i duu la butxaca plena de bitllets rebregats i sota l'aixella una pistola ametralladora, llarga com una tercerola de guàrdia d'assalt. Aquell que no s'avé a les seves exigències, o bé mor amb el cos foradat a trets o bé penjat d'un ganxo.

Aquesta és la idea que ací es té, en general, dels gàngsters, apresada a través del cinema, la qual cosa no vol dir que sigui l'exacta, car en realitat, en aquell país, hi ha gàngsters d'altres menes, i no tots lliguen els gossos amb llonganisses. N'hi ha molts per als quals la pràctica del gangsterisme no dóna més que per anar tirant, encara que també siguin coneguts com a gàngsters. Ací, que, si més no, posseïm unes paraules precises, en diríem una altra cosa.

Entre les diverses variants del gangsterisme, als EE.UU., tenen els "racketeers"¹⁰. Són uns senyors que, entre altres coses, es dediquen a proporcionar treball als obrers que no en tenen. Com? Per un procediment semblant al que sol utilitzar el gangsterisme de primera categoria en les combinacions; això és, terroritzant la gent.

Sembla que posseeixen una organització, i aquesta és la que els dóna força. Si un obrer sense feina hi acut, li indiquen el lloc on ha d'anar a cercar-ne i el que ha de fer.

- *"Demà us presenteu en aquella obra i demaneu feina a l'encarregat. Poseu-vos, però, en un lloc visible de la gorra quatre llumins..."*

Ben entès que si no ho fa no treballarà, l'obrer hi compareix així i és admès. Ara bé, dels cinc jornals a la setmana que li pertocquen, dos són per als "racketeers". Heu-vos ací el gangsterisme aplicat a les qüestions socials.

Ara bé. L'extremisme revolucionari o social del nostre poble acusa molt més la influència del cinema gangsterià que no pas la de les idees. Els seus procediments, tant pel que es refereix a la tàctica sindical com els diguem-ne revolucionaris, semblen calcats, talment, de les pel·lícules especialitzades...

A Barcelona també en gastem, de gangsterisme social. Heu-vos ací, per mostra, la bomba, la "Star", la pistola ametralladora, els líquids inflamables, la crema de cotxes aplicada a les vagues.

Per acabar-ho de completar, heu-vos ací el "racketeerisme" que apareix de sobte, amb la pretensió que els empleats de la Companyia de Transports lliurin cada desena, després d'haver cobrat, cinc pessetes, les quals han d'ésser destinades als obrers que foren acomiadats amb motiu de la darrera vaga. A raó de tres desenes, fan quinze pessetes cada més per obrer; i a raó de quatre mil empleats fan 60.000 pessetes per als obrers que es passen.

Naturalment, els que treballen s'hi neguen i la seva negativa ja ha donat, per ara, com a resultat algun que altre acte de sabotatge. Els obrers acomiadats es resignen a no tornar a treballar; al que no es resignen, en canvi, és a no cobrar de ningú i, ja que no poden fer-ho de les companyies, intenten aconseguir-ho dels obrers per mitjà de les amenaces o dels actes de sabotatge. És, fet i fet, el mateix "racketeerisme" dels Estats Units, per bé que, val a dir-ho, poc o molt perfeccionat, ja que, al revés d'aquell, és aplicat exclusivament contra els obrers mateixos.

¹⁰ Xantatgistes i estafadors organitzats.

Ultra això, els tramviaries i autobusers addictes a la F.A.I. s'han empescat una mena de contrasenya la qual té per objecte diferenciar-se dels empleats nous. Consisteix en esclafar-se el plat de la gorra per la part del davant. És, com es veu, una variant del truc dels llumins.

Aquestes diguem-ne subtilitats revolucionàries han estat aplicades al moviment faista pels elements joves que feien de pseudo-esportius durant la dictadura, que passaren d'un salt dels camps d'esport als ateneus llibertaris, i que tenen el concepte ingenu que les coses del món són molt semblants a un partit de futbol.

Hi ha qui creu, de bona fe, que tot això és revolucionarisme, i en parla seriosament. Nosaltres no arribaríem més enllà que a titllar-ho de beneiteria. I, àdhuc, ens permetem afegir que si no hagués existit el cinema, i al costat seu, la literatura de fulletó de seixanta cèntims amb coberta vermella, de la qual, aquests darrers temps, se n'ha fet ús i abús, a ningú, probablement, no se li hauria acudit apel·lar a aquestes filigranes pseudo-revolucionàries.

“La Publicitat”, 25-01-1934